

GENIUS LOCI

LASZLOVSZKY 60

edited by
Dóra Mérai
and

Ágnes Drosztmér, Kyra Lyublyanovics,
Judith Rasson, Zsuzsanna Papp Reed,
András Vadas, Csilla Zatykó

ARCHAEOLINGUA

Genius loci **Laszlovszky 60**

edited by

Dóra Mérai

and

**Ágnes Drosztmér, Kyra Lyublyanovics,
Judith Rasson, Zsuzsanna Papp Reed,
András Vadas, Csilla Zatykó**

Budapest 2018

The publication of this volume was generously funded by

CENTRAL EUROPEAN UNIVERSITY

ISBN 978-615-5766-19-0

© by the Authors and Archaeolingua Foundation

2018

ARCHAEOLOGUA ALAPÍTVÁNY

H-1067 Budapest, Teréz krt. 13

www.archaeolingua.hu

Copy editing and language editing: the editors

Layout: Zsanett Kállai

Map: Viktor Lagutov, Zsuzsa Eszter Pető, Mária Vargha, István Gergő Farkas

Front cover design: Eszter Bence-Molnár

Table of contents

Tabula gratulatoria	v
Kiadói előszó	vi
Publisher's Preface	viii
Köszöntő	x
Salutation	xi

Boundaries, Frontier Zones / Határvonalak, határvidékek

ALEKS PLUSKOWSKI – ALEX BROWN – SEWERYN SZCZEPANSKI – ROWENA BANERJEA – DANIEL MAKOWIECKI What Does a Frontier Look Like? The Biocultural Dynamics of the Lower Vistula Borderland in the Middle Ages	2
STEPHEN POW The Mongol Empire's Northern Border: Re-evaluating the Surface Area of the Mongol Empire	8
IAN WOOD Two Roman Frontiers and Their Sub-Roman Afterlife	14

Crossing Borders / Határokon át

SZAKÁCS BÉLA ZSOLT Gyulafirátót, avagy a rendi építészeti hagyományok átjárhatósága	19
CRISTOPHER MIELKE A Queen's Crusading Connections: Yolanda of Courtenay, the Fifth Crusade, and the Military Orders	25
BÁRÁNY ATTILA Angol keresztes a magyar végeken: Robert de Champlayn	28
CRISTIAN GAȘPAR Trespassing Pigs, Sons of Whores, and Randy Dogs: Marginalia on a Medieval Document from Caransebeș/Karánsebes	32
VADAS ANDRÁS A kecskeméti marhahajtók megpróbáltatásai és egy végvár jóllakott őrsége	38
LÁSZLÓ KONTLER Borders and Crossings: A Jesuit Scientist in the Whirlwind of Enlightened Reform	41
PAUKOVICS GERGŐ Hajszá az örök fiatalságért. Dr. Voronoff és a dübörgő 20-as évek	45
PINKE ZSOLT – STEPHEN POW A Gangesz-deltából a globális porondra: történeti ökológiai szempontok a kolera kórokozó (<i>Vibrio cholerae</i>) elterjedési területének átalakulásához	50
MARCELL SEBŐK Tangible Cultural Heritage: The Early History of Blue Jeans	55

Inhabiting the Landscape / Élet a tájban

SÓFALVI ANDRÁS	
A Barcaság határai és 13. század eleji településképe a Német Lovagrend adományleveleiben	60
NIKOLINA ANTONIĆ	
The Hospitallers' Estate of Čičan and its Neighbors: Spatial Analysis Yields New Information	64
ÜNIGE BENCZE	
The Abbey of Meszes: New Insights on the Site Location	68
MÓGÁNÉ ARADI CSILLA – MOLNÁR ISTVÁN	
Kísérlet a bárdudvarnok-szentbenedeki premontrei prépostság környezeti rekonstrukciójára	72
BEATRIX ROMHÁNYI	
Monasteries along the Danube	77
PUSZTAI TAMÁS – P. FISCHL KLÁRA	
A dél-borsodi síkság bronzkori és középkori településstruktúrájának összehasonlítása	82
VIZI MÁRTA	
Komplex régészeti kutatás egy egykori dél-dunántúli mezőváros területén	89
BATIZI ZOLTÁN	
Fagyosasszony és Kammerhof	95
PÁLÓCZI HORVÁTH ANDRÁS	
A középkori Kenderes településszerkezete	99
SZŐCS PÉTER LEVENTE	
Adatok Nagybánya és vidéke középkori egyházi topográfiájához	103
ZATYKÓ CSILLA	
Eltűnt berzencei malmok	108
SZABÓ PÉTER	
Középkori cseh erdőgazdálkodás a choustníki uradalom erdőszámadásainak tükrében	113
ANDREA KISS	
Before and After the Great Heat and Drought of 1540: Multiannual Trends of Grape and Grain Harvest Dates in the Vienna Hospital Accounts	117
LÁSZLÓ BARTOSIEWICZ	
“Kleine Fische, gute Fische” – But Sturgeon is Great	121
LYUBLYANOVICS KYRA	
Vad háziállat, házi vadállat: Számi rénszarvastartás a középkori és kora újkori Norvégiában	126
JUDITH RASSON	
Mountains in the Lifeways and History of Northern Macedonia	138
JEREMY MIKECZ	
Crossing the Abyss: The Apurímac Canyon at the Time of the Spanish Invasion of Peru (1533)	142

Busy Places / Nyüzsgő terek

PETROVICS ISTVÁN	
Újabb adatok Pécs késő középkori történetéhez	147
URBÁN MÁTÉ	
Lokális búcsújáró helyek a késő középkori Nyugat-Dunántúlon	151
BALÁZS NAGY	
The Marketplace of Csütörtök – A Local Market in Fourteenth-Century Hungary	156
KATALIN SZENDE	
The Sopron Fish Market	159
GERHARD JARITZ	
The Craftsman's Voice and Words in Late Medieval Austrian Urban Space	165

TABLE OF CONTENTS

ANA MARIA GRUIA Healthcare in Cluj in the Sixteenth Century: Overlapping Professions	168
ANA MARINKOVIĆ John Capistran's Mantle and the Early Propaganda of Franciscan Observant Cults in Dubrovnik	171
SABINA MADGEARU Ceremonial Space in Front of Medieval Buda: An Illuminated Fifteenth-Century French Vision	175
VÉGH ANDRÁS Óbuda látképeken	177

Layers of the Past / A múlt rétegei

KODOLÁNYI JUDIT Templomok és temetők a visegrádi Sibrik-dombon	181
ROSTA SZABOLCS Egy új lehetőség kapujában – tatárjáráskori védművek a Kiskunságban	186
BOTÁR ISTVÁN Árpád-kori edényégető kemence Csíksomlyón	193
PETAR PARVANOV Fire and Stone: Placing Flints in Graves in Late Medieval Kaliakra	197
GYARMATI JÁNOS Kumpi Wasi. Textilműhely egy inka tartományi központban	201
ZSUZSANNA PAPP REED Post It: Notes from Thirteenth-Century St Albans	207
VALERY REES The Salt of Genius: Marsilio Ficino on Food, Spices, and Nutrition	213
ROSSINA KOSTOVA The Mother of God Monastery near Varna, Bulgaria: More about Missionary Monasteries in Bulgaria in the Ninth and Tenth Centuries	217
DANIEL ZIEMANN The Imperial Abbey of Corvey in the Ninth and Tenth Century: At the Crossroads of Power	221
VIRÁGOS GÁBOR Kartal vagy Cyko? Kísérlet egy középkori nemesi család történetének rekonstruálására	226
TÓTH BOGLÁRKA – BOTÁR ISTVÁN A sepsikilyéni unitárius templom tetőszerkezeteinek kormeghatározása	244
RÁCZ MIKLÓS Egy tiszazugi újkori négyosztatú ház – Dokumentálás és építéstörténet	248

Objects beneath Our Feet / Tárgyak a föld alól

LANGÓ PÉTER A Tiszakeszi-Szódadombon talált kora Árpád-kori kereszt	254
RÁCZ TIBOR – NAGY BALÁZS Tatárjárás kori kincslelet Jászkarajenőről	258
SZENDE LÁSZLÓ Lehetett-e hadijelvény a csajági kereszt?	267
NÓRA UJHELYI Thoughts about Medieval Book Fittings from the Castle of Visegrád	270
MÁRIA VARGHA – THOMAS KÜHTREIBER Treasures of the “Lower Ten Thousand”? Hoards of Iron Objects	273

TABLE OF CONTENTS

K. NÉMETH ANDRÁS „Sarlóját ez okért bőszen fegyverré köszörülte” Késő középkori kiegyenesített sarló Kospa falu helyéről	280
MAXIM MORDOVIN A Collection of Fifteenth- and Sixteenth-Century Cloth Seals from Szolnok	285
TÜNDE KOMORI Ottomans in Pest in the Light of “Luxury” Ceramics: Four Cups from Kígyó Street	289
WICKER ERIKA A 17. századi rácszentpéteri kincslelet	294

Marking the Place / Helyek és jelek

CSERNUS SÁNDOR Keresztes családtörténet és kőbe vésett emlékezet	300
LŐVEI PÁL A pilisszántói keresztes kő legendája	305
MÉRAI DÓRA Sügérek a Nyárádmentén: Sigér Mátyás síremléke leporolva	311
VESZPRÉMY LÁSZLÓ A bambergi lovas szobra és Szent István	316
TAKÁCS MIKLÓS A pétervárad-tekiai reneszánsz kőfaragvány	321
ANNELI RANDLA What and Whom Should We Remember? The Case of the Teutonic Order’s Church and Castle in Pöide, Livonia	325

Heritage Sites, Sacred Places / Örökségi helyszínek, szent helyek

ALEKSANDAR PANTIĆ The Ambiguity of Heritage Interpretation: A Late Roman Tomb in Brestovik, Serbia	330
GYÖRGY ENDRE SZÖNYI Rocamadour: Monastic Center, Pilgrimage Place, Art Historical Interest, World Heritage Site	335
KATEŘINA HORNÍČKOVÁ A Penitent Judas Iscariot: An Exemplum of Christian Morals on the Eve of Hussitism?	339
JAMES PLUMTREE Buddha, Lenin, and the Prophet Muhammad Approaching the Landscape and Cultural Heritage of Issyk-Ata	343
ROBERT SHARP The Thames Estuary: The Cultural Heritage and Memory of the Thames Estuary at Southend-on-Sea	349
ESZTER SPÄT Constructing Religio-Ritual Heritage: The New Shrine of Shekhsê Batê in Khetar, Northern Iraq	353
ZSUZSANNA RENNER Delhi, Old and New: Changing Cityscapes and the Cultural Heritage of India’s Capital City	357
FELD ISTVÁN Pseudovár vagy történeti rekonstrukció?	364
ILON GÁBOR A velemi régészeti témaparkról	371
WOLLÁK KATALIN Örökség alapú fejlesztés Kölkeden	374

TABLE OF CONTENTS

Places of Memory / Az emlékezet helyei

JÁNOS BAK	
Nádor 20 Capriccio	380
SZENTPÉTERI JÓZSEF	
Pilistől Tételig. Elektronikus levélféle a 60 esztendő's Laszlovszky Józsefnek	382
RICHARD HODGES	
Scarlino in the 1980s, Forty Years On	386
KLANICZAY GÁBOR	
Egy hozzászólás Kremsben	390

Hajza az örök fiatalságért. Dr. Voronoff és a dübörgő 20-as évek

PAUKOVICS GERGŐ*

A századfordulót, illetve a 20. század elejét az új találmányok és orvosi felfedezések tömeges megjelenése jellemezte. Kevesebb szó esik viszont azokról a vakvágányokról vagy múló trendekről, amelyek gyakran egy egész generációt lázba hoztak, ám sikertelenségük végül a feledés homályába taszította őket.

Serge Voronoff 1866-ban született az oroszországi Sechmanyban. Neve ma talán csak néhányaknak csenghet ismerősen, egykor azonban az egész világ róla beszélt Rio de Janeirótól New Yorkon át Budapestig. Voronoff és kortársai munkásságát irodalmi művekből, filmekből, talán egy-két különcökről szóló cikkből minden bizonnyal sokan ismerik, csak éppen nem tudják, hogy róluk szól a történet.¹ Voronoff személyisége és orvosi beavatkozásainak bizarrsága számtalanszor megihlette az írók, újságírók fantáziáját, ám ebből adódóan sokan sokféleképpen, és leginkább hanyagul, felületesen írták meg történetét.² Mindez hozzájárult ahhoz a torz tudós-képhez, amelyben sokszor feltüntetik. Írásomban azt mutatom be, hogyan fogadta a magyar, azon belül is elsősorban a fővárosi sajtó Voronoff személyiségét és tevékenységét az 1920-as évek elején.

Voronoff tizennyolc évesen költözött Párizsba, hogy orvostudományokat tanuljon, 29 évesen pedig francia állampolgár lett. Párizsi mentora kezdetben Alexis Carrel francia sebész, fiziológus volt, később egy másik neves francia orvos, Charles-Édouard Brown-Séquard irányítása alatt kezdte meg kutatásait.³ Voronoff tehát a legnagyobb szaktekintélyektől tanulta el a sebészeti és transzplantációs technikákat.

1896-ban Egyiptomba utazott, hogy az eunuchok kasztrációjának élettani hatásait vizsgálja, erre Kairóban a *khedive* (alkirály), II. Abbász Hilmi Pasa orvosaként nyílt lehetősége. Ezen vizsgálatok szolgáltak alapul későbbi transzplan-

tációs kísérleteinek: feltételezése szerint az eunuchok korai halála, alacsony intelligenciája, tespedtsége és alacsony testmagassága a herék hiányának tudható be.⁴ Amennyire visszakövetkeztethető Voronoff neve, a magyar sajtóban először 1903-ban az *Orvosi Hetilapban* jelent meg, mint a Kairóban megrendezett első egyiptomi orvosi kongresszus főtitkára.⁵ Ezt jó pár év szünet követte, miközben Voronoff sebészként és nőgyógyászként dolgozott, és három könyve jelent meg nőgyógyászati témában (1. kép).

Neve 1910-ben tűnt fel újra a magyar lapokban, amelyek a február 20-án merénylet áldozatává vált – és egy napra rá elhalálozott – Boutros

► 1. kép. Dr. Serge Voronoff 1900 körül. Forrás: Ismeretlen fotós üvegnegatívjáról készített digitális kép. Library of Congress, Prints & Photographs Division, [reproduction number: LC-DIG-ggbain-37126], <http://www.loc.gov/pictures/item/2014717274/>

* Magyar Nemzeti Levéltár, Budapest

Ghali egyiptomi miniszterelnök halálával kapcsolatos fejleményekről számoltak be. Voronoff ekkor azzal keltett feltűnést, hogy a per során azt nyilatkozta: az elnök halála elkerülhető lett volna, ha a merénylet után nem operálják meg „feleslegesen.” Ezzel Ghali halálát lényegében az orvosokra hárította, nem kis meghökkenést okozva ezzel.⁶ Ezt követően, még ebben az évben megövezvegyült, majd visszatért Franciaországba. Kutatásait Párizsban állatok csont- és izomszövet-transzplantációs eljárásainak kidolgozásával kezdte, majd következett a vese, a petefészek és a belső elválasztású mirigyek, mint a hasnyálmirigy és a pajzsmirigy.⁷

Ki kell emelni, hogy Voronoff kísérletei tudományos körökben koránt sem voltak egyedülállók. Alexis Carrel 1912-es Nobel-díja után a transzplantációs eljárások iránti érdeklődés felerősödött. Sokan kísérleteztek különböző váladékok felhasználásával, vagy szövetek és csontok átültetésével, amivel nagy reményeket ébresztettek az úgynevezett *xenografting* eljárás – vagyis az egy fajból származó testszövet átültetése egy másik fajba – sikereivel kapcsolatban. Manapság például már rutineljárásnak számít sertések szívbillentyűjének átültetése emberi szívbe.⁸

Voronoff kutatásai során arra a következtetésre jutott, hogy a főemlősök vére az emberéhez olyannyira hasonló, hogy egyes majomfajok alkalmasak lehetnek donorként a fajok közötti szövettranszplantációhoz.⁹ Először 1912-ben Párizsban, majd 1913-ban Londonban prezentálta juhokon végzett fazon belüli transzplantációs eredményeit.¹⁰ Az első igazi szenzációt azzal érte el, amikor egy majom pajzsmirigyszövetét sikeresen transzplantálta Jean G.-be, egy 14 éves szellemileg és testileg visszamaradott fiúba (2. kép). Magát az operációt 1913. december 5-én végezte el, de az eredményeket csak egy évvel később mutatta be.¹¹

Az operációról 1914. július 5-én a *Pesti Hírlap* egy rövidhírt közölt „Az imbecilitás gyógyítása” címmel.¹² Az időzítés nem volt a legalkalmasabb: egy héttel a sarajevói merénylet után Voronoff első sikeres *xenotranszplantáció*iról beszámoló hír – mely szerint pajzsmirigy-átültetéssel a „kretiniséget és a hülyeséget tudja gyógyítani,” és amelyekhez a hír szerint is nagy reményeket fűztek orvosi körökben – jóformán visszhang nélkül maradt a magyar sajtóban és tudományos lapokban.¹³

► 2. kép. Jean G. Voronoff operációja előtt és után. Forrás: Serge Voronoff, *Life: A Study of the Means of Restoring Vital Energy and Prolonging Life* (New York: E. P. Dutton & Company, 1920), 28-29. ábra

Voronoff kutatásai előtt hihetetlen lehetőségek nyíltak meg, mikor megismerkedett Evelyn Bostwick amerikai örökösnnel, Jabez Abel Bostwick, a Standard Oil társaság egyik alapítójának lányával.¹⁴ Evelyn Bostwick nem csak Voronoff kutatóintézetét, a *Collège de France*-ot, és kutatásait finanszírozta, de laborasszisztensként és fordítóként is segédkezett. 1920-as házasságkötésük után egy évvel Evelyn meghalt, vagyonát pedig Voronoffra hagyta,¹⁵ ami élete végéig biztosította számára a kutatás szabadságát.¹⁶

1919. november 2-án a *Magyarország* hasábjain jelent meg „Örökifjuság” címmel egy cikk, amely ismertette Voronoff *Collège de France*-ban végzett majompajzsmirigy-átültetésekkel kapcsolatos kísérleteit. A cikk röviden kitért Voronoff korábbi, juhokon végzett kísérleteire, majd annak a fiúnak az utóéletéről számolt be, akin 1914-ben végzett műtétet, és aki azóta „tökéletesen normális lett.” Ahogy a szerző ironikusan megjegyezte, egyetlen „tünete” csupán, hogy 1917-ben önként jelentkezett katonának.¹⁷

Az első, hosszabb lélegzetvételű cikkek 1920-ban jelentek meg Voronoffról. A *Tolnai Világlapja* április 10-én megjelent számában egy teljes oldalon keresztül méltatta Alexis Carrel és Voronoff kísérleteit és eredményeit a transzplantációkkal kapcsolatban. Érdekes adalékként a cikk írója kiemelte, hogy Voronoff a kísérleteihez „holt emberekből” metszi ki a különböző szerveket.¹⁸ Ugyanezen év végén a *Gyógyszerészek Lapja*, valamint a *Magyarország* arról számoltak be, hogy Voronoff New Yorkban néhány hónappal korábban zártkörű demonstráción mutatta be

xenotranszplantációs eljárását a Columbia egyetem orvosi karának tagjai előtt.¹⁹ A rövid hírekben először jelent meg együtt Serge Voronoff és Eugen Steinach – osztrák fiziológus, az endokrinológia úttörője és Voronoff bécsi „vetélytársa” – neve a magyar sajtóban.²⁰

A megfiatalítás mint a műtétek célja csupán 1922 júliusában került először előtérbe Voronoffal kapcsolatban. Itt még olyan állítások is elhangzottak, miszerint Voronoff „a csimpáncmajomnak (sic!) minden nagyobb szervét zavaratlanul át tudja ültetni az emberi testbe.”²¹ Voronoff nevének viszonylagos ismeretlenségét mutatja, hogy augusztusi cikkében a *Magyarország* mint amerikai orvost említette (névének elírásával: *Voronof*), mikor beszámolt Spahlinger Henrik dr. (Henri Spahlinger, 1882-1965) svájci bakteriológus új fiatalító szérumáról. Az „életelixír” az újság forrása, az angol *Daily Express* szerint nem csak a tuberkulózist gyógyítja, de hatására a százötven éves kor is elérhető lesz.²²

A fordulatot a magyar sajtóban az 1922. októberi párizsi orvos kongresszus hozta meg. Az *Est* tudósítója arról számolt be, hogy Voronoffnak nem engedték, hogy megtartsa előadását a „mirigy átültetéséről,” mivel eredményeit a napilapoknak megszellőztette.²³ Voronoff ezután a kongresszus helyszíne helyett saját kutatóintézetébe, a *Collège de France* kísérleti termében tartotta meg előadását: filmfelvételeken szemléltette, hogyan varázsolt fáradt, „megrokkant” öreg kócsokat és kecskéket újra fiatallá, akik mozgékony, ugrándozó, játszadozó egyedekké váltak az átültetés után. „Ezekbe az állatokba ültettem át a majom mirigyeit.” – idézte a lap Voronoffot.²⁴ Ezután következett a világszenzáció. Voronoff bemutatta Liardet urat, a 76 éves aggastyánt, aki „jóformán mozogni is alig tudott,” és már csak a halált kívánta. Ezt követte a műtét utáni Liardet úr, aki „egyenest, mint a szálfa, izmos, fürge, ügyes.”²⁵ A közönség üdvölgéssel és tapsal éljenezte a tudóst. Voronoff ez után kijelentette, hogy „nem rejtem véka alá felfedezésemet, nem akarok belőle vagyont szerezni, szívesen bocsátom bármelyik orvos rendelkezésére.” De ezzel még nem értek véget a meglepetések. Miután a közönség soraiból valaki megkérdezte, hogy mi történik azokkal a majmokkal, akiknek mirigyait az átültetésekhez felhasználják, Voronoff bemutatta a csimpánzt, amely mirigyének szöveteit felhasznál-

ta Liardet úr csodás megfiatalításához. Ha ez nem lenne elég, a tudósító hozzátette, hogy „ő [t.i. a majom] is lement a széksorok közé s jobbra-balra kezét fogott a hölgyekkel és urakkal.” A cikk végén zárójelben az író megemlítette, hogy Voronoff nem hivatkozott Steinach hasonló természetű kutatásaira és eredményeire (3. kép).²⁶

A *Friss Újság* már úgy fogalmazott, hogy Voronoff „komoly konkurense lett Steinach bécsi professzornak.”²⁷ Ugyan a két tudósítás között csak egy nap telt el, mégis a *Friss Újság* cikkében már nem egy, hanem négy esetről tettek említést, ezek között pedig már nem szerepelt az 1914-es műtét, csak a megfiatalított egyéneket vette sorra a szerző.

A népszerűség és/vagy ismertség terjedésének jele, hogy október végén *Az Újság* már rövid írásban élcelődött a megfiatalítás körül újra feltámadt híreken, Voronoffot pedig „Steinach-imitátornak” nevezte.²⁸ Novemberben a *Pesti Napló* már Párizs legnépszerűbb embereként hivatkozott rá, megemlítve, hogy „alig van Párizsban kabaré, varieté, amelyben ne játszanának revüt és amely revünek ne Voronoff volna a hőse.”²⁹ Voronoff kísérletei még a koktélkészítőket is megihlették, így került piacra (bárpultra) a máig ké-

► 3. kép. Voronoff operáció közben a *Le Petit Journal* 1922. október 22-i címlapján

szített „Monkey Gland,” azaz „majom-mirigy” nevű, gin és abszint alapú koktél. Ezután Voronoffot és kísérleteit éhes szemmel követte a magyar és a világsajtó. Cikkek, interjúk és karikatúrák százai születtek és a lendület egészen az 1920-as évek végéig kitartott, ám tematikájuk megváltozott.

Voronoffról és könyveiről nem sokat írtak a nagyobb magyar orvosi szaklapok.³⁰ Dr. Feleký Pál jelentetett meg recenziót a *Budapesti Orvosi Újságban*, ahol röviden ismertette Voronoff eljárását és azt a nyolc esetet, amelyekre *Greffes Testiculaires* (Here átültetések) című könyve épül. Itt már sokkal több szerepet kapott a nemiség, a szexualitás, és először került említésre magyar lapban, hogy Voronoff majom-hereszöveget ültetett át.³¹

Az első kísérletekről szóló beszámolók, cikkek mind a megfiatalítás munkára, egészségre gyakorolt hatásait elemezték és éltették. Mindez nem véletlen, hiszen ezekre a kísérletekre nem sokkal az első világháború lezárása után került sor. A háború és az azt követő járványok ember-vesztései megtizedelték Európa férfi lakosságát, tehát egyre nagyobb gazdasági nyomás volt a nőknél és az idősebb embereken, így sokan láttak fantáziát a megfiatalító műtétek társadalmi-gazdasági lehetőségeiben. Ennek fényében talán az sem véletlen, hogy a nőknél végzett kísérletekre csak évekkel később került sor, bár több szerző is megemlíti, hogy a nőknél végzett műtétek anatómiai okokból kifolyólag sokkal nehezebbek és veszélyesebbek.³² Újra feléledt tehát az a tézis, hogy az öregedés nem más, mint csupán egy betegség, amely úgy, mint más kórok és ragályok, megfékezhető, visszafordítható.³³ A gondolat nem volt új keletű, és a 21. században is egyre gyakrabban bukkan fel újra mint az orvostudomány kihívása.³⁴

Jegyzetek

- ¹ Voronoff munkássága ihlette többek között Mihail Bulgakov *Kutyaszív* című kisregényét. Az 1925-ben megjelent regényben Filipp Filippovics Preobrazsenszkij professzor a szervátültetések mestere, akit emberek tömege keres fel, hogy megfiatalodjon. Egy nap egy befogadott és felhízalt, Gömböc nevű kutyán végez beavatkozást: emberi agyalapi mirigyet és heréket ültet a kutyába.
- ² Bolcsó Dániel, „Az orvos aki majomherével kínált halhatatlanságot,” *Index.hu*, 2017.07.03. Letöltve: 2018. 08.13. https://index.hu/tudomany/til/2017/07/03/voronoff_

- [majomhere_xenotranszplantacio_halhatatlansag/](https://www.atlasobscura.com/articles/the-true-story-of-dr-voronoffs-plan-to-use-monkey-testicles-to-make-us-immortal); Eric Grundhauser, „The True Story of Dr. Voronoff’s Plan to Use Monkey Testicles to Make Us Immortal,” *Atlas Obscura* 2015.10.13. Letöltve: 2018.08.13. <https://www.atlasobscura.com/articles/the-true-story-of-dr-voronoffs-plan-to-use-monkey-testicles-to-make-us-immortal>.
- ³ Ethel Mizrahy Cuperschmidl és Tarcisio Passos Ribeiro de Campos, „Dr. Voronoff’s Curious Glandular Xenoimplants,” *História, Ciências, Saúde – Manguinhos* 14, no. 3. (July-Sept. 2007), 3.
- ⁴ Cuperschmidl és de Campos, „Dr. Voronoff’s Curious Glandular Xenoimplants,” 3-4.; Serge Voronoff, *Life: A Study of the Means of Restoring Vital Energy and Prolonging Life* (New York: E. P. Dutton & Company, 1920), 52–58.
- ⁵ *Orvosi Hetilap* 47, no. 3 (1903. január): 44.
- ⁶ „Ki gyilkolt: a merénylő, az orvosok?” *Népszava*, 1910. május 14., 8.; „Vád az orvosok ellen,” *Pesti Hírlap*, 1910. május 14.; „A kairói minisztergyilkost halálra ítélték,” *Az Újság*, 1910. május 14., 11.
- ⁷ Voronoff, *Life*, 66.
- ⁸ *Animal-to-Human Transplants. The Ethics of Xenotransplantation* (London: Nuffield Council on Bioethics, 1996), 109.; A *xenotranszplantáció*, azaz sejtek, szövetek, szervek átültetése egy másik faj szervezetébe ma már rendszerezett eljárás például a rákkutatásban. A jelenlegi orvosi tudásunk szerint viszont *immunszuppresszív* szerek nélkül, vagyis az immunrendszer működését gátló anyagok nélkül ez az eljárás lehetetlen, mivel a test kilöki az idegen szövetet.
- ⁹ Cuperschmidl és de Campos, „Dr. Voronoff’s Curious Glandular Xenoimplants,” 4.
- ¹⁰ Voronoff, *Life*, 66.
- ¹¹ Voronoff, *Life*, 88-108.
- ¹² „Az imbecilitás gyógyítása.” *Pesti Hírlap* 1914. július 5., 18.
- ¹³ A *Pesti Hírlapban* jelent meg egy fél oldalas cikk „Lélek és pajzsmirigy” címmel bizonyos Sz. Z. tollából, amelyben az író leginkább az emberi test és psziché kapcsolatára helyezi a hangsúlyt Voronoff új eredményei kapcsán.
- ¹⁴ „Friendship Wins Legacy: \$125,000 for Mrs. Bostwick’s Companion and \$30,000 for her Maid,” *New York Times*, 1920. május 7., 22.
- ¹⁵ Evelyn Bostwick első, rövid házasságából született lánya, Marion Barbara „Joe” Carstairs, a botrányairól híres, leszbikuságát nyíltan felvállaló angol motorcsónak-versenyző élete végéig vádolta Voronoffot anyja meggyilkolásával, de elméletét nem tudta bizonyítani.
- ¹⁶ „Mme. Voronoff’s Estate: American Property Put at \$588,661 – Total Is \$3,521,914.” *New York Times*, 1926. március 24.
- ¹⁷ „Örökifjuság,” *Magyarország*, 1919. november 2., 7.
- ¹⁸ „A modern sebészet csodái,” *Tolnai Világlapja*, 1920. április 10., 25.
- ¹⁹ „Steinach után – Voronoff,” *Gyógyszerészek Lapja* (1920): 28., 12.; „Steinach után – Voronoff,” *Magyarország*, 1920. szeptember 11., 5.
- ²⁰ 1912-ben lett az Osztrák Tudományos Akadémia bécsi Kísérleti Biológiai Intézete Fiziológiai Részlegének igazgatója, és nevéhez fűződik a hormonok szexuális viselkedésre gyakorolt hatásának felfedezése.
- ²¹ „Új fiatalító kúra,” *Magyarország*, 1922. július 9.
- ²² „Steinach és Voronof után – Spahlinger,” *Magyarország*, 1922. augusztus 15., 9.
- ²³ „Egy tudós bemutatta a megfiatalított öregembert: „Száz évvel” fiatalabbnak érzi magát,” *Az Est*, 1922. október 14., 4.
- ²⁴ „Egy tudós bemutatta a megfiatalított öregembert,” 4.
- ²⁵ Uo.
- ²⁶ Uo.
- ²⁷ „Új találmány az emberek megfiatalítására,” *Friss Újság*, 1922. október 15., 4.

- ²⁸ „Steinach után Voronoff,” *Az Újság*, 1922. október 29., 6.
- ²⁹ „Párizsi mozaik,” *Pesti Napló*, 1922. november 25., 2.
- ³⁰ Gracza Tünde, „Magyar nyelvű orvosi folyóiratok hatása a „tudományok serkentésére, terjesztésére és illendő fejlesztésben tartására...” [1] 1803-1944 között.” *Tudományos és Műszaki Tájékoztatás. Könyvtár- és információtudományi szakfolyóirat* (2008) 55/4. Letöltés ideje: 2018.09.11. http://tmt-archive.omikk.bme.hu/show_news.html?id=4878&issue_id=492.html
- ³¹ Feleky Pál, „Könyvismertetés,” *Budapesti Orvosi Újság* 15 (1923): 230-231.
- ³² Paul Kammerer, *Rejuvenation and the Prolongation of Human Efficiency: Experiences with the Steinach-Operation on Man and Animals* (London: Methuen, 1924), 111–124.
- ³³ Chandak Sengoopta, „„Dr Steinach coming to make old young!': sex glands, vasectomy and the quest for rejuvenation in the roaring twenties,” *Endeavour* 27 no. 3 (2003): 126.
- ³⁴ Yuval Noah Harari, *Homo Deus: A holnap rövid története* (Budapest: Animus Kiadó, 2017), 27.